

(1966), s. 133-134; a.mlf., "Minâre Musikîmizde Temcidler", *Tarih Konuşuyor*, VI/36, İstanbul 1967, s. 2996-2997; Halil Can, "Dinî Türk Musikisi Lügatı", *MM*, sy. 221 (1966), s. 147; a.mlf., "Dinî Musiki", *a.e.*, sy. 300 (1974), s. 28; sy. 308 (1975), s. 23-24; Mustafa Uzun, "Dede Ömer Rüşenî", *DİA*, IX, 83.

MUSTAFA UZUN

RAMAZAN b. İSMÂİL

(رمضان بن إسماعيل)

(ö. 1091/1680)

Osmanlı hattatı.

İstanbul'da medresede öğrenim görürken Abdullah b. Cezzâr'dan aklâm-ı sitte-yi meşkederek icâzet aldı. Bu sahada celi sülûs çalışmalarıyla yeteneğini geliştirdi. Özellikle ilgi duyduğu nesih yazıda ilerledi. İlim ve sanatıyla IV. Mehmed devrinin ünlüleri arasında öne çıktı. Mevlânâkapı Mimar Kasım caddesinde Yayla (eski adı Yaylak) Mescidi'nde (Kethüdâ Mescidi, Kurşunlu Cami) imamlık yaptı. Her gün mus-haftan yarım cüz yazmayı âdet edinmişti. Yazdığı 400 mushafla en çok mushaf yazan hattatlar arasında yer aldı. Şeyh Hamdullah ekolünün en iyi temsilcilerindendi. Çağdaşı Derviş Ali, Suyolcuzâde Mustafa ve Hâfız Osman yakın dostlarındandı. Hoş-sohbet bir insan olan Ramazan Efendi 1091 Ramazanında (Ekim 1680) Kadir gecesinde vefat etti. Ebced hesabıyla "ramazan" kelimesi ölüm tarihini verir. Kabri kendisinin yenilediği, günümüzde arsasında gecekondular bulunan Mevlânâkapı Gavsî Efendi Kâdirî Dergâhı hazîresindeydi. Yetiştirdiği talebelerden oğlu Hüseyin babası seviyesinde ünlü bir hattattır. Diğer

talebeleri arasında Çinicizâde Abdurrahman Efendi, onun oğlu Derviş İbrâhim, Ebûbekir (Kastamonulu), Seyyid Hasan Hâşimî (Seyyid Abdullah'ın babası), Hüseyin b. Resûl, Halil Hâfız (Halepli), Seyyid Sinâneddin, Ali b. Ebû Bekir, Seyyid Ali, damadı Mehmed Tozkoparanzâde ve Mehmed b. Ca'fer'in isimleri sayılabilir. İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (nr. 465) 1059 (1649) tarihli, Sakıp Sabancı Müzesi hat koleksiyonunda 1053 (1643) tarihli ve Ekrem Hakkı Ayverdi hat koleksiyonunda 1065 (1655) tarihli mushafları Ramazan Efendi'nin günümüze ulaştığı bilinen eserlerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4359, vr. 88^b, 89^a; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 219; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 204; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 152; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 34; Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 117; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 48, 49; M. Uğur Derman, *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 68, 69; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 120.

MUHİTTİN SERİN

RAMAZÂNİYYE

(رمضانية)

Divan şiirinde

ramazan ayını konu edinen
manzumelerin genel adı.

Divan şairlerinin ramazan ayı vesilesiyle padişahlara, yüksek rütbeli kişilere ve hâmlerine sundukları çoğu kaside şeklindeki ramazânîyyelerin beyit sayısı genellikle on-yirmi arasında değişmektedir. Nesîb bölümünden sonra şiirin sunulduğu kişinin övülmesine geçilir. Enderunlu Fâzıl'ın on üç bendden oluşan terakibibendi yanında gazel, murabba, mesnevi, ilâhî, tarih, tuyuğ, rubâî ve müfred gibi farklı nazım şekillerinde yazılan örnekler varsa da bunların sayısı çok azdır.

XVII. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan ramazânîyyeler XVIII. yüzyıl ve sonrasında yaygınlaşmıştır. En çok ramazânîyye yazan divan şairi bu türde on üç kaside bulunan Enderunlu Fâzıl'dır. Sâbit, Nazîm, Edirneli Kâmi, Nedîm, Koca Ragıp Paşa, Şeyh Galib, Enderunlu Vâsîf, Sümbülzâde Vehbî gibi isimler dikkat çeken ramazânîyye şairleri arasında sayılabilir. Bihiştî gibi bazı şairler de ramazânı ve orucu vesile ederek dinî-tasavvufî gazeller yazmışlardır (*Behiştî Divanı*, s. 424). Koca Râ-

gıb Paşa'nın, ramazan ayının ramazânîyyelerde konu edilen yönleri üzerinde durarak yazdığı gazeli makta' beytinin son kelimelerinden dolayı "iftârîyye" adıyla anılmış olup bu konuda tek örnektir.

Ramazânîyyeleri ramazan ayının dinî yönünü işleyenlerle daha çok folklorik ve kültürel taraflarını ele alanlar olmak üzere iki kısımda değerlendirmek mümkündür. İlk gruptaki manzumelerin en tanınmış örneği Nazîm'e aittir. Çoğunluğu oluşturan ikinci gruptaki manzumeler divan şiirinin toplum hayatını yansıttığını göstermesi bakımından önem taşır. Ramazânîyyelerde sosyal hayatı ilgilendiren birçok konu dile getirilmiştir. Hilâlin görülmesinin halka top atılarak kandil yakılıp münâdîler çıkarılarak ilân edilmesinin toplumda bir heyecana sebep oluşu Edirneli Kâmi'nin, "Yevm-i şek deyü boğaz cengin ederken yâran / Zâhir oldu âlem-i nusret-i şehri-i ramazân" beytiyle başlayan kasideyiyle buna nazîre yazan Nedîm'in, "Bağteten sâbit olup gurre firâşında imam / Hâb için yatmış iken etti terâvîhe kıyam" beytiyle başlayan kasideinde ifade edilmiştir. Yine Nedîm'in tiryakinin ağzından söylediği, "Bilemem bende mi şâhidde mi takvîmde mi / Hele bir kizb var ortada budur sıdk-ı kelâm" beytinin ardından, "Olacak oldu heman çâre ne şimden sonra / Edelim hükm-i kazâ destine teslim-i zımmam" beytinde ramazanın gereklerine uymaktan başka çare olmadığını anlatır.

Ramazanın rahmet ve bereket mevsimi olarak gelmesini Enderunlu Vâsîf, "Açıldı yine mısra-ı dervâze-i gufran / Hak'tan taleb-i mağfirete vakt ü zamandır" ve, "Ol mâh-ı fâzilet ki beher rûz-ı şerîfî / Sad mâha bedel olsa ayn-ı ziyandır" mısralarıyla anlatır. Sâbit'in, "Çilleye vesvesesiz girdi kapandı zâhid / Hapsolur tâ ramazan âhir olunca şeytan" beytiyle Vâsîf'ın, "Ol mâh-ı muazzam ki bu mâh içre şeyâtîn / Mü'minler için beste-i zencîr-i girandır" mısraları ramazanın sonuna kadar şeytanların zincirlerle bağlanarak hapsedildiğini belirten hadisin nazmen tercümesi gibidir.

Sâbit, "Dehen ü destini meyhâre yudu sahbâdan / Kûze-i bâdeyi ibrik-i vuzû etti heman" beytinde nükteli bir dille ramazanın ilânı üzerine sarhoşların bile bu ayı ihya için ellerindeki içki sūrahisini abdest ibriğine dönüştürdüklerini anlatır. Tütün tiryakilerinin durumuna Vâsîf, "Tiryâkiye nâgeh ramazan geldi denilse / Lâ havle-künan der eleminden ne zamandır" beytiyle işaret etmektedir. İftarını tütünle açan tiryakileri Sâbit, "Vakt-i imsâkteki micmere-i anberden / Hoştur âlûfteye if-

Ramazan b. İsmâil'in sülûs-nesih kirası (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 217-66)

târda bir lûle duhan" beytiyle tasvir etmekte, kahve tiryakilerinin durumları da, "Kadeh-i nrtl-i giran mertebesi keyf verir / Kahve-âşâma ağır kahve ile bir fincan" mısralarıyla anlatılmaktadır. Çocukların ramazanda oruç tutmak istemeleri Vâsîf'ın, "Sıbyân-ı heves ni'met-i savm ile demekte / Bu şeb beni cânım nene sahûra uyardır" mısralarına yansımıştır.

Camiler Sâbit'in, "Kalb-i mü'min gibi mescid mütesellî ma'mûr / Dil-i fâsik gibi meyhâne harâb u vîran" beytinde ifade ettiği gibi şenlenir, dışarıdan her türlü kötülüğün merkezi gibi görünen meyhâneler ise bu ayda viran olur. Vâsîf'ın, "Mağfiret-hân olalım hüzn ile şeb tâ-be-seher / Edip ihlâs-ı derûn ile terâvîhe kıyam" beytinde teravih teşvik edilirken, "Alınır mı ramazan sofularından mushaf / Rahlenin nevbetini beklemeyince insan" beytinde camilerde Kur'an kıraatine ve mukabele dinleme âdetine dikkat çekilir. Nazîm, kandil ve mahyalarla aydınlatılmış camileri çırağan âlemleriyle mukayese ederek, "Lâle-zâr-ı dîn çerâğânı kıyâs eyler gören / Her menâr üze saf-ı kandil kim sûzân olur" der. Fâzıl mahyalarla aydınlatılmış camileri parıldayan gökyüzü ve Süreyyâ yıldızıyla karşılaştırır: "Eşkâl-i Süreyyâ-yı felek yeknesak üze / Mâhiyyesi her gece bunun başka nişandır." Ramazânîyelerde mahya ve kandiller için de pek çok beyit yazılmış, değişik mazmun ve teşbihlere yer verilmek suretiyle birçok sanat ortaya konmuştur.

Sâbit ramazanda çarşı pazarın bereketini, "Donanıp al akıdeyle şekker tablaları / Etti her küşe-i İstanbul'u sûk-ı mercan" beytiyle ifade ederken İstanbul'un önemli bir ticaret merkezi olan Mercan Çarşısı'nı telmihle mercan parçalarına benzeyen akıde şekerlerinin şehrin her tarafında satıldığına işaret eder. Ramazanda tatlı, reçel ve şeker tüketiminin arttığı düşünülürse beyit daha da önem kazanır. Sâbit buna da, "Can verir râhat-i hulkûma esîr-i helvâ / Gelse efsûrdeğî-i savm ile hulkûmuna can" beytiyle temas eder.

İftarlar bu ayın en önemli zaman dilimidir. Enderunlu Vâsîf, "Gösterme sakın sofrada yer sûfiye yoksa / Dil-sır olamaz tâba pilâv yahni kapandır" diyerek tekke veya imaret yemekleriyle karnını doyurmaya almış olanların iftar sofrasında kendilerine hâkim olmalarının güçlüğüne vurgular. "Gördükçe hilâl-i feleği gürisne-çeşman / Ser-sofra-i çarh üze sanır pâre-i nandır" beyti aç gözlülerin gökyüzündeki ayı bile sofradaki ramazan pidesine ben-

zettigini, "Kurs-ı mehe bu diş bileyiş var iken onda / Mehdîr o değil nan deyü ersen inandır" beyti de onları aksine inandırmayın çok zor olduğunu nükteli bir dille anlatmaktadır.

Ramazânîyelerde üzerinde önemle durulan konulardan biri de Kadir gecesidir. Enderunlu Vâsîf bunu, "Bil kadrini zîrâ ki bu şehrin şeb-i Kadri / Bişek sebeb-i mağfiret-i âlemiyandır" beytiyle anlatır. Kadir gecesi şairlerin kadir ve kıymetinin bilinmesi için tevriye yolunu açmakta, bunun yanında övgüye geçmeye de vesile olmaktadır. Nazîm'in Kırım Hanı Selim Giray'ı övmek için kaleme aldığı ramazânîyesinin girizgâh beyti bu anlayışa örnektir: "Böyle şebde kadre ermek dilese bir rûzedâr / Vâsîl-ı hân-ı nevâlî hân-ı âlişân olur." Ramazânîyelerin sonunda şair bayramın hasretle beklendiğini ifade ederek çeşitli nükteler yapar. Nedîm'in, "Şevkimiz şimdi ana düştü ki inşâallah / Ola sıhhatle selâmetle meh-i rûze tamam // Kıla erbâb-ı dili âb-ı hayâta sırâb / Erişip Hızır gibi âh mübârek bayram" beyitleri bu anlayışı aksettirir. Ramazan bayramı için kaleme alınan yidiyyelerde de ramazanın çeşitli yönlerini atıflar yapılmaktadır (bk. İYDİYYE).

Bazı mutasavvıf şairlerin ramazanla ilgili şiirleri ramazan ilâhisi olarak bestelenecek muhteva ve yapıdadır. Bunlara İsmâil Hakkı Bursevî'nin ramazanın gelişini dolayısıyla yazılmış, "Sâye saldı ehl-i îmân üstüne / Hamdülillâh geldi mâh-ı ramazân / Doğdu ol nur ehl-i irfân üstüne / Hamdülillâh geldi mâh-ı ramazân" kıtasıyla başlayan şiiri ile Hz. Üftâde'nin bu ayın sona erişini konu edinen, "Ey dostlarım ağlaşalım / Oruç ayı gitti yine / Hasret ile inleşelim / Oruç ayı gitti yine" kıtasıyla başlayan şiiri örnek verilebilir.

Mehmet Emin Ertan ramazânîyeler üzerinde iki tez çalışması yapmıştır: *Ramazânîyeler (Yüz İki Matbu Divanın İncelemesiyle)* (lisans tezi, 1975, İÜ Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü); *Divan Edebiyatında Ramazânîyeler Üzerine İncelemeler* (doktora tezi, 1995, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Behiştî Divanı (haz. Yaşar Aydemir), Ankara 2000, s. 424; *Neft Divanı* (haz. Metin Akkuş), Ankara 1993, s. 72; Bosnalı Alaeddin Sâbit, *Divan* (haz. Turgut Karacan), Sivas 1991, s. 302-307; Nedîm, *Divan* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1972, s. 44-47; Vâsîf, *Divân-ı Gülşen-i Efkar-ı Vâsîf-ı Enderunî*, İstanbul 1257, s. 13-14; Necla Pekolçay v.dğr., *İslâmî Türk Edebiyatı: Giriş*, İstanbul 1981, s. 239-255; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1992, s. 340-341; Filiz Kılıç –

Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri: Güldeste*, Ankara 1995; Vildan Serdaroğlu, *Sosyal Hayat Işığında Zâti Divanı*, İstanbul 2006, s. 243-250; J. Rypka, "Sâbit's Ramazanîje, Herausgegeben, übersetzt, und erklärt", *Islamica*, III, Leipzig 1927, s. 435-478; İbnülemin Mahmud Kemal, "Divan Edebiyatında Ramazan", *Çınaraltı*, sy. 11, İstanbul 1941, s. 5-7; Sedit Yüksel, "Edebiyatımızda Ramazan", *TDe.*, VII (1977), s. 35-39; a.mlf., "Koca Ragıp Paşa'nın Ramazânîyyesi", a.e., s. 41-46; Mustafa Uzun, "Edebiyatımızda Ramazan ve Ramazânîyeler", *Nesil*, sy. 11, İstanbul 1979, s. 18-26; Abdülkadir Karahan, "Ramazan Edebiyatı ve Ramazânîyeler", *Diyanet Dergisi*, XXVI/2, Ankara 1990, s. 95-99; Âmil Çelebioğlu, "Edebiyatımızda Ramazan", *TY*, X/32 (1990), s. 47-49; Halit Dursunoğlu, "Klasik Türk Edebiyatında Ramazan Konulu Şiirler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 22, Erzurum 2003, s. 9-30; Atabey Kılıç, "Klasik Şiirimizde Ramazan Üzerine", *Yedi İklim*, sy. 177, İstanbul 2004, s. 32-35.

MUSTAFA UZUN

RAMAZÂNİYYE

(رمضان)

Halvetiyye-Ahmediyye tarikatının
Ramazan Efendi'ye
(ö. 1025/1616)
nisbet edilen kolu.

Halvetiyye tarikatında "orta kol" diye anılan Ahmediyye tarikatının dört şubesinden (diğerleri Sinâniyye, Uşşâkiyye, Mısıriyye) biridir. Tarikat, Ramazan Efendi'nin vefatından sonra Kocamustafapaşa'daki Ramazânî Âsitânesi'nin yanı sıra İstanbul ve Bursa'da açılan tekkelerde faaliyet göstermiş, daha sonraki dönemlerde kurulan Hayâtîyye şubesi vasıtasıyla Balkan şehirlerinde de yayılmıştır. Ramazan Efendi'nin yerine büyük oğlu Abdülhalim Efendi (ö. 1026/1617), ardından diğer oğlu Abdullah Efendi (ö. 1033/1623) postnişin olmuş, daha sonra küçük oğlu Mehmed Celâleddin Efendi ile (ö. 1077/1667) Abdullah Efendi'nin halifesi Fennî Hüseyin Efendi (ö. 1085/1674) irşad görevini sürdürmüştür. Âsitâne, Celvetî şeyhi Mûsâ Şekûrî Efendi (ö. 1099/1687) döneminde Celvetiyye'ye daha sonra Sünbülüyye'ye intikal etmiştir. Ramazânîyye'nin İstanbul'da faaliyet gösterdiği tekkelerden biri Çağaloğlu'ndaki Çâlâk Tekkesi'dir. Ramazan Efendi'nin şeyhi Muhyiddin Karahisârî'nin halifeleri için inşa edilen bu tekke Çâlâk (Çaylak) Ahmed Efendi (ö. 1123/1711), Mehmed Efendi (ö. 1140/1727) ve Çâlâkzâde Mustafa Efendi (ö. 1171/1757) ile önce Ramazânîyye'ye, daha sonra Cerrâhiyye'ye bağlanmıştır. Eminönü'ndeki Yıldız Dede Tekkesi'nde Sinobî Mustafa Efendi ile (ö. 1166/1753) oğulları